

Strategijski značaj slobodnih teritorija u NOR-u

Sama činjenica da nema rata koji bi se mogao voditi van prostora (kopna, mora, vazduha pa i kosmosa) upućuje na zaključak o strategijskom, i ne samo strategijskom, značaju prostora u ratu. U tom kontekstu i s obzirom na to da je naša tema strategija upotrebe oružanih snaga i slobodna teritorija u narodnooslobodilačkom ratu, pokušaću da ukažem na njen značaj, odnosno da obradim sledeća pitanja: kakav je uticaj imala slobodna teritorija na borbena dejstva NOV i POJ i kakav je bio odnos strategije i taktike NOR-a prema slobodnoj teritoriji.

Da bi se mogao dati odgovor na ova pitanja, neophodno je ukazati na neke relevantne činioce koji su karakterisali sistem okupacije Jugoslavije 1941. godine, jer upravo od toga je dobrim delom zavisio odnos strategije NOR-a prema slobodnoj teritoriji.

Činjenica je, naime, da je NOR u Jugoslaviji počeo protiv neprijatelja koji je okupirao celu jugoslovensku teritoriju i na njoj, na ovaj ili onaj način, uspostavio okupacioni sistem, s jedinstvenim ciljem i da je neprijatelj tim sistemom, i oružanom borbom, posredno nastojao ne samo da uništi ili neutrališe NOV i POJ (što je bio njegov osnovni strategijski cilj) već i da onemogući ili oteža njihovo snabdevanje najneophodnijim materijalnim i drugim sredstvima za život i borbu. Neprijatelj je, dakle, nastojao da naše snage liši ekonomske baze, tj. onih teritorija na kojima imaju najbolje mogućnosti da se uspešno snabdevaju, težeći pri tome da ih potisne na što manje ekonomski razvijene prostorije kako bi im na taj način umanjio ili potpuno onemogućio slobodu manevra. Obe ove konstatacije upućuju na zaključak da su partizanske jedinice i NOV bile veoma

zavisne od slobodnih teritorija, a samim tim i zainteresovane da ih proširuju, brane i što duže drže pod svojim uticajem. Naravno, jedinice NOV i POJ nisu se odricale ni onih delova teritorije koje je neprijatelj privremeno okupirao, na kojima su se nalazile njegove trupe. I te delove teritorije strategija NOR-a koristila je za materijalno snabdevanje, mobilizaciju ljudstva u oružane snage i u druge svrhe.

Prema tome, značaj slobodnih teritorija bio je u tome što su one bile ne samo čvrst oslonac za operacije već i najsigurnija baza za rešavanje materijalnih i drugih problema rata. To je bio slučaj, na primer, sa popunom jedinica ljudstvom. Jer, mi smo vodili rat isključivo osloncem na sopstvene snage i mogućnosti, a to znači i na vlastiti ljudski potencijal, koji nije bilo lako ni jednostavno masovno uključiti u oružane formacije ustanka bez obzira na to što je u narodu postojala jednodušna želja za borbom i otporom. Teškoće u stvaranju, razvijanju i popuni naših jedinica javljale su se upravo zbog specifičnih okolnosti u kojima se vodio rat, a u prvom redu zbog nestabilnosti i česte promene vlasti na teritorijama na kojima su se izvodila borbena dejstva. Zatim, okupator u našem slučaju nije poštovao niti priznavao nikakva ljudska prava, ratne zakone i običaje i, ne birajući sredstva, primenjivao je drastične kazne protiv svakog ko je pokušao da ga omete u ostvarenju osvajачkih ciljeva. Poznato je da je okupator masovno streljao, deportirao i raseljavao stanovništvo, stvarao koncentracione logore, blokirao gradove i sl.

Koristeći se početnim aoperativno-strategijskim prednostima u aprilu 1941. godine, a i kasnije, u svim velikim ofanzivama protiv NOV i POJ, okupator je uporno nastojao da ovlada velikim gradovima, industrijskim centrima i oblastima koje su bile najgušće naseljene. To je neprijatelj činio ne samo zato što su mu gradovi i privredno bogati rejoni na okupiranoj teritoriji bili neophodni za uspešno vođenje rata već i zato da spreči ili da ograniči i uspori stvaranje većeg broja partizanskih jedinica. Sasvim je logično da u takvim okolnostima za strategiju NOR-a nije moglo biti svedeno da li će ova ili ona teritorija, ovaj ili onaj grad, biti duže ili kraće vreme pod okupacijom. Naravno, iz toga ne bi trebalo zaključivati da je mobilizacija ljudstva mogućna samo sa teritorija koje kontrolišu ili drže naše snage. Naprotiv, iskustva iz NOR-a govore da okupator nije bio u stanju da spreči ni izlazak i odlazak ljudi iz gradova u partizanske jedinice, ali ipak treba imati u vidu da je to skopčano sa nizom teškoća, čak i sa žrtvama, pa je samim tim priliv novih borača u tim uslovima nedovoljan. To je nešto sasvim drugačije od onog kad se jedna teritorija nalazi u rukama partizanskih jedinica.

Ako se sve ovo ima u vidu, onda nije teško shvatiti od kolikog je značaja za uspeh NOR-a bilo stvaranje i držanje slobodnih teritorija.

Na svečanoj akademiji održanoj u Beogradu 21. decembra 1951. godine u Kolarčevom univerzitetu, povodom proslave desetogodišnjice Jugoslovenske narodne armije, vrhovni komandant drug Tito, govoreći o važnosti i značaju slobodne teritorije u našem narodno-oslobodilačkom ratu, rekao je, između ostalog, i sledeće: »...još 1941. godine u našem strategijskom planu bilo je predviđeno stvaranje slobodnih teritorija. Prva strategijska zamisao o stvaranju slobodne teritorije u zapadnoj Srbiji donesena je u Beogradu u početku avgusta 1941. godine... Stvaranje ove (misli se na slobodnu teritoriju u zapadnoj Srbiji — RT) slobodne teritorije imalo je ogroman moralno-politički, a i materijalni značaj za dalje, još više širenje revolucionarne narodnooslobodilačke borbe...

Oslobođena teritorija omogućila nam je, između ostalog, to da smo pod kraj septembra 1941. godine mogli održati Vrhovno vojno savetovanje u Stolicama kod Krupnja, na koje su došli vojni rukovodioci i vojni organizatori iz svih krajeva Jugoslavije, osim Makedonije... Prema tome, izvojevana slobodna teritorija u zapadnoj Srbiji imala je ogroman značaj i u vojnom i u moralno-političkom pogledu za čitavu Jugoslaviju...«¹

Odnos prema ranjenicima i bolesnicima u NOR-u bilo je, svakako, jedno od najvažnijih moralno-političkih pitanja, ali je to istovremeno bio i krupan problem za partizanske jedinice. Veoma je teško obezbediti uspešnu negu i lečenje ljudstva ako ne postoji teritorija na kojoj se, za duže ili kraće vreme, mogu razmestiti bolesnici i ranjenici. Nepostojanje slobodne teritorije znači, u najmanju ruku, produžavanje vremena povratka boraca u jedinice, jer ako se ranjenici moraju stalno premeštati, njihovo lečenje traje znatno duže, što jedinicama nanosi dvostruku štetu. Prvo, s obzirom na specifične i teške uslove popune novim borcima za jedinicu je svaki čovek dragocen, a sem toga treba imati na umu da novodošli borci najčešće nisu bili obučeni za borbu i nisu imali ratnog iskustva i, drugo, ako jedinica nema slobodnu teritoriju, mora da nosi i vodi se sobom ranjene i bolesne borce i da radi njihovog obezbeđenja često daje nove žrtve.

No, nije u pitanju samo pokretanje i nošenje ranjenih i bolesnih ljudi već i sve ono što slobodna teritorija nudi za zbrinjavanje ranjenika (hrana, lekovi, stručni kadar, smeštaj i sl.). Sve to, naravno, ne znači da bez većih slobodnih teritorija nije moguće zbrinjavati

¹ »Borba« 22. decembra 1951. godine, str. 2.

ljude. To su samo razlozi zbog kojih slobodna teritorija dobija veći značaj. Inače, u NOR-u je uspešno rešavano zbrinjavanje ranjenika i u takvim okolnostima kada je slobodnu teritoriju predstavljalo samo ono zemljište na kome stoje ili preko kojega se kreću naše jedinice, dok je sve drugo bilo pod kontrolom neprijatelja. U takvim uslovima zbrinjavanje ranjenika i bolesnika bilo je skupčano sa ogromnim teškoćama a često i sa velikim gubicima. Stoga je borba za slobodnu teritoriju u izvesnom smislu značila i borbu za ranjenike i bolesnike, a samim tim i borbu za narastanje ustanka, omasovljavanje jedinica i podizanje njihove borbene spremnosti.

Naše jedinice su, pored drugih zadataka, morale da obezbede što normalnije funkcionisanje narodne vlasti i drugih društveno-političkih organa i organizacija na čitavoj teritoriji zemlje. Za izvršenje tog zadatka slobodna teritorija imala je izvanredno veliki značaj, o čemu je rukovodstvo NOR-a i te kako vodilo računa. Jer, iako se taj rad odvijao i na okupiranoj teritoriji, činjenica je da je za punu aktivnost i svestranu delatnost narodne vlasti slobodna teritorija bila jedino područje na kome se moglo delovati sveobuhvatno i bez većih potresa. Inače, naše iskustvo govori da su postojanje i rad organa narodne vlasti i političkih organizacija mogući i u okupiranim gradovima i selima, čak i u uslovima najbrutalnijeg neprijateljevog terora. Međutim, rad u tim okolnostima je izvanredno težak a sektori delovanja su ograničeni.

Slobodna teritorija u NOR-u imala je, takođe, ogroman politički značaj, što se, pored ostalog, ogledalo u razvijanju oslobodilačke borbe, u stvaranju i učvršćivanju narodne vlasti, u političkoj mobilizaciji ljudstva, u aktivnosti na međunarodnom planu, u razvijanju agitacije i propagande, kao i u svim drugim manifestacijama političke i moralne snage NOR-a.

Značaj slobodne teritorije u NOR-u proizilazio je i otuda što je ona služila kao baza i operativno-taktička osnovica za organizovanje, planiranje i izvođenje operacija i uopšte za izvođenje borbenih dejstava većih jedinica, za njihovu popunu, reorganizovanje i odmor. Bez slobodne teritorije priprema za šire operativno-taktičke poduhvate bila bi skupčana sa velikim teškoćama ne samo organizacijske već i taktičko-operativne prirode. Jer, za veće operacije, za njihovu pripremu, potrebno je duže vreme i koliko-toliko sigurna prostoriya. Isto tako slobodna teritorija privlačila je okupatorove snage, čime se slabio pritisak neprijatelja na drugim delovima ratišta, a time stvarali povoljni uslovi za dejstvo jedinicama na drugim sektorima.

Pored navedenih činilaca postoje, razume se, i drugi koji su manje ili više uticali na odnos strategije NOR-a prema slobodnim teritorijama. Ali i ovo što je rečeno dovoljno ilustruje složenost problema i pokazuje da se pitanje slobodnih teritorija u NOR-u, pa i u određenim situacijama eventualnog opštenarodnog odbrambenog rata, ne može i ne sme uprošćeno posmatrati. Potrebne su, naime, mnogo dublje i šire analize tog problema, nego što je to ovde, ovom prilikom učinjeno.

No, i iz do sada iznetog vidi se da je u NOR-u slobodna teritorija bila važan činilac koji se ni ubuduće ne sme zapostaviti i potceniti. Sada se postavlja drugo pitanje: kako i u kom stepenu jedinice treba da se angažuju u stvaranju, a posebno, u odbrani slobodne teritorije?

Da bi se moglo odgovoriti na ovo pitanje, treba, pre svega, da se što tačnije odredi pojam slobodne teritorije. Jer, prema nekim gledištima, slobodna teritorija obuhvata samo onaj zemljišni prostor na kome su raspoređene partizanske jedinice i na kome one izvode borbena dejstva, dok je sve drugo »ničija« ili privremeno zauzeta teritorija. Sasvim je jasno da je takvo shvatanje, bar što se iskustva iz NOR-a tiče, suviše usko jer ne vodi mnogo računa o narodu kao odlučujućem faktoru rata i njegovom aktivnom odnosu prema borbi.

Po drugim shvatanjima, pored slobodne i okupirane, postoji i poluoslobodena teritorija, na kojoj se ne nalaze ni naše ni neprijateljeve jedinice, ali koja svakog momenta može potpasti pod kontrolu jedne ili druge zaraćene strane. S obzirom na to da se u ova-kvoj podeli teritorije polazi od izvesnih realnih činilaca, ova varijanta na prvi pogled izgleda ubedljiva, pa samim tim i prihvatljiva. Međutim, dok se pri prvom shvatanju problem pojednostavljuje, uprošćuje i sužava, pri drugom se javljaju tendencije da se čitava stvar nepotrebno komplikuje. Ne sagledava se prava suština problema. Naime, radi se o tome da teritorija na kojoj se ne nalaze ni naše ni neprijateljeve jedinice ni u kom slučaju nije prepuštena sama sebi, niti se može smatrati »ničijom«. Jer, i na takvom prostoru živi i radi narod, tu su političke snage ustanka, organi narodne vlasti, baze i sl., tako da su i ove teritorije defakto pod kontrolom snaga ustanka, iako se partizanske jedinice momentalno na njima ne nalaze.

Položaj neprijatelja prema takvim teritorijama bitno se razlikuje, jer ako želi da se njima u bilo kom vidu koristi, mora na njih dovesti snage, mora ih zazuzeti. Budući da u NOR-u neprijatelj ni-

kada nije bio u stanju da svaku prostoriju zaposedne trupama, a kako su snage ustanka — političke i vojne — imale ako ne punu vlast, politički uticaj su imale na celom ratištu, — pojam »poluoslobođena teritorija« teško bi se mogao održati, bar kad je u pitanju naš NOR.

U vezi s napred iznetim može se zaključiti: prostor na kome se fizički nalaze i dejstvuju neprijateljske snage ne može se nazvati drukčije nego privremeno zauzeta, a sve drugo je slobodna teritorija.

Zbog specifičnih okolnosti nastajanja i vođenja partizanskog rata stvaranje slobodnih teritorija je složen i dugotrajan proces koji započinje od momenta ulaska neprijatelja u zemlju, a završava se pobedom naših snaga i oslobođenjem čitave državne teritorije. To se upravo desilo u NOR-u.

Potrebno je, međutim, ukazati i na neke okolnosti koje su pogodovalе stvaranju većeg broja slobodnih teritorija još na početku rata i koje su majstorski iskorišćene. Okupator nikada nije imao dovoljno snaga da jednovremeno prekrije čitavu državnu teritoriju, što je pružalo veoma povoljne uslove da se svaki slobodan prostor odmah iskoristi za stvaranje partizanskih jedinica, za organizaciju borbe i otpora i za stvaranje narodne vlasti. Baš zbog toga strategija NOR-a je odbacila kao neprihvatljivu klasičnu formu oružanog ustanka — od centra sa širenjem kao periferiji, jer bi se u tom slučaju, zbog opšteg odnosa i rasporeda snaga, partizanski rat pretvorio u izolovana žarišta, koja bi bila izložena relativno brzom uništenju.² Zbog toga je u našem NOR-u prihvaćena druga forma narodnog ustanka, koja se sastojala u jednovremenom organizovanju i otpočinjanju ustanka na celom jugoslovenskom prostoru. To je, pored ostalog, omogućilo efikasna dejstva bez većeg pomeranja i pregrupisanja snaga i učešće celog naroda u NOR-u. Neprijatelj je morao da se angažuje na širokom frontu i na više mesta, tj. da se »rasplinjava«, čime su manevri, koncentracije i pokreti neprijateljevih trupa bili znatno otežani.

U NOR-u je postojala, pored ostalih, i jedna krupna objektivna poteškoća zbog koje smo se ponekad malo sporije koristili napred navedenim slabostima okupatora. Naime, u našem slučaju pre ustanka nismo imali organizovanu vojnu snagu, jer je Jugoslovenska vojska brzo kapitulirala u aprilskom ratu. Jedina organizovana snaga bila je KPJ. Njeni članovi i simpatizeri postali su vojnici, a deo partijskog rukovodstva prihvatio se komandovanja. Oko tog jezgra okupljao se narod. U takvim okolnostima korišćenje delova terito-

² Tako su radili ustanici na jugu Srbije (tzv. toplički ustanak) za vreme prvog-svetskog rata, pa su zbog toga, pored drugih razloga, pretrpeli poraz.

rije koje neprijatelj nije uspeo da posedne bilo je, u pojedinim krajevima, nešto sporije, što je u prvom redu zavisilo od stanja KPJ u njima.

Stvaranje manjih slobodnih teritorija u početku rata a ni kasnije nije bio posebno težak problem, dok je teže bilo njihovo povezivanje u veće područje. Poznato je, naime, da su okupatorov sistem i njegova borbena aktivnost bili sračunati, pored ostalog, i na to da partizanskim jedinicama i jedinicama NOV ne dozvole širenje i stvaranje novih slobodnih teritorija. Radi toga neprijatelj se trudio da zaposedne i što duže održi pod svojom kontrolom važne komunikacije, gradove, veća naseljena mesta, prelaze na rekama, kao i druge objekte čijim držanjem obezbeđuje bar relativni kontinuitet sistema okupacije. I upravo takvi objekti koje je neprijatelj zaposedao obrađivali su tzv. koridore (ostrva) u rasporedu partizanskih snaga i istovremeno se javljali kao osnovna prepreka u povezivanju većeg broja manjih slobodnih teritorija u jednu veću.

Treba, međutim, imati u vidu da se povezivanje slobodnih teritorija mora odvijati organizovano i planski, jer bi u protivnom moglo doći do nepotrebnog rasipanja snaga i pogrešno izabranog momenta za akciju. Stoga, po pravilu, prvo su se povezivale teritorije susednih sela, zatim opština i srezova, da bi se, na kraju, pristupilo stvaranju velike slobodne teritorije na širem administrativno-operativnom području. U našem NOR-u, naročito u početku, ove probleme rešavale su, ako se radilo o susednim selima ili opštinama, načelno, komande samostalnih partizanskih četa. Međutim, kasnije, kad su bili stvoreni uslovi za proširenje slobodne teritorije na čitave srezove ili okruge i kad je u tu svrhu trebalo angažovati krupnije partizanske snage, takvim operacijama rukovodili su štabovi odreda, operativnih zona i sl.

Pošto smo utvrdili da su slobodne teritorije, gledano u celini, imale strategijski značaj, postavlja se pitanje: kako i sa kolikom upornošću partizanske jedinice treba da brane teritoriju i da se vezuju za nju? To je, svakako, šire političko-strategijsko pitanje, čije pravilno sagledavanje, dobrim delom, omogućuje uočavanje suštinske vrednosti partizanskog rata uopšte i našeg NOR-a posebno. Jer, kao što je iz našeg iskustva, i ne samo našeg, poznato — u borbenim dejstvima primarnu ulogu ima živa sila i pri svakom borbenom zadatku, po pravilu, glavni cilj treba da bude poražavanje neprijateljeve žive sile sa što manje vlastitih gubitaka. To upućuje na zaključak da zemljište u partizanskim dejstvima ima drugostepeni značaj i ulogu u odnosu na ljude, što znači da jedinice treba da

se vezuju za zemljište i da ga brane, po pravilu, samo u situacijama koje obezbeđuju izvršenje zadatka sa što manje vlastitih gubitaka.

U NOR-u nisu bile retke situacije kad su naše jedinice uspevale da odbrane slobodnu teritoriju i da pri tome sačuvaju ljude.³ To se najčešće događalo kad je neprijatelj preduzimao manje lokalne is-pade protiv slobodne teritorije a nije obezbedio dovoljno nadmoćne snage u živoj sili, računajući da će to nadoknaditi superiornošću u ratnoj tehnici. Naše jedinice su, takođe, sa uspehom odbranile slobodnu teritoriju na brdovitom, planinskom i uopšte teško prohodnom zemljištu, znači kad god se neprijatelj oslanjao na tehniku i kad je dejstva usmeravao samo u zahvatu puteva. Isto tako slobodne teritorije uspešno su branjene i u situacijama kad je neprijatelj bio osetnije nadmoćan u živoj sili, ali pošto sve slobodne teritorije nije mogao jednovremeno napasti, tražio je naše »težište« i u tom pravcu usmeravao svoju aktivnost. U takvim okolnostima imali smo široke mogućnosti manevra našim snagama kako po spoljnim tako i po unutrašnjim operacijskim pravcima slobodne teritorije.

Pored iznetih, bilo je, razumljivo, i drugih situacija u kojima su naše jedinice uspešno branile slobodnu teritoriju. Ali ni u jednom od ovih slučajeva stepen upornosti odbrane nije se zasnivao, po pravilu, na frontalnom otporu, što opet nikako ne znači da neke jedinice ili pojedini delovi nisu u konkretnim okolnostima dejstvovale i frontalno.⁴

³ Partizanske snage u južnom delu Srbije (Toplica, Jablanica, Crna Trava i dr.) uspele su da za sve vreme rata očuvaju i slobodnu teritoriju i da istovremeno ne samo sačuvaju jedinice već i da obezbede njihovo narastanje. Samo u slučajevima velikih ofanziva neprijatelju je polazilo za rukom da povremeno potisne partizanske jedinice sa njihovih matičnih područja. Manji neprijateljski ispadi završavali su se, po pravilu, neuspehom i ni jednog trenutka nisu mogli predstavljati faktor koji bi doveo u pitanje postojanje slobodne teritorije u ovim krajevima.

— Isti slučaj je i sa Belom krajinom u Sloveniji, gde su snage dolenjskih partizanskih odreda, a kasnije i jedinice 7. korpusa NOV i POJ, uspele da Belu krajinu pretvore u veoma značajno uporište partizanskih snaga u Sloveniji, zahvaljujući činjenici što je ova teritorija za sve vreme rata ostala uglavnom slobodna, uključujući tu i gradove kao što su Črnomelj i Metlika.

— Teritorija Bosanske krajine, naročito šire područje Drvara, ostala je za sve vreme rata slobodna i pod potpunom kontrolom partizanskih jedinica osim, naravno, za vreme velikih neprijateljskih ofanziva, kojima, uostalom, područje Drvara i nije bio neposredan cilj. To isto važi i za neke krajeve u Slavoniji, Lici, na Kordunu i dr.

⁴ Za vreme borbi oko Kraljeva u leto 1941. godine jedinice Čačanskog partizanskog odreda »Dr Dragiša Mišović«, koje su držale blokadu grada sa pravca Čačak—Kraljevo, uspele su u nekoliko navrata da se frontalnim otporom sa položaja Ružića brdo uspešno suprotstave Nemcima, da im nanesu osetne gubitke i nateraju na povlačenje u Kraljevo. U tim borbama neprijatelj je pravio ispade nastupajući u zbijenom streljačkom stroju i bez ikakve dubine borbenog poretka, što je predstavljalo idealan cilj za partizanske jedinice.

U jesen iste godine jedinice Čačanskog partizanskog odreda uspele su da prуже uspešan frontalni otpor četničkim snagama za vreme njihovog napada

Prema tome, sudeći po iskustvu NOR-a naše jedinice, po pravilu, treba da dejstvuju vrlo ofanzivno, pri čemu zemljište može da odigra dvojaku ulogu: prvo, da se na topografski pogodnim objektima neprijatelj zaustavi i, drugo, da svojim orografskim sklopom omogućući partizanskim snagama skriveno prikupljanje i manevre.

U situacijama kad je neprijatelj znatno nadmoćniji, kad iz više pravaca koncentrično nastupa prema slobodnoj teritoriji radi taktičkog okruženja naših jedinica, ili kad sistematski i uporno privlači nove snage radi pothranjivanja uspeha, kao i u svim drugim okolnostima u kojima ne postoje nikakvi realni uslovi da se slobodna teritorija može odbraniti bez većih gubitaka — naše jedinice treba da je napuste, s tim što na njoj ostavljaju samo manje delove. To je, takode, jedno od dragocenih iskustava NOR-a, dakle pozitivno iskustvo, koje može da ima svoju primenu i u savremenim uslovima, naravno u uslovima partizanskog rata, dok se taj problem prema koncepciji ONOR-a rešava nešto malo drukčije. Ali to nije predmet ove teme.

Za jedinice NOV i POJ napuštanje jedne slobodne teritorije predstavljalo je istovremeno ofanzivni poduhvat radi stvaranja novih slobodnih teritorija na drugom mestu, bilo samostalno ili u sadejstvu sa drugim jedinicama. Iskustva iz NOR-a nedvosmisleno potvrđuju ispravnost teze da napuštanje slobodne teritorije ne sme da bude posledica neuspeha već rezultat uspeha prethodnih borbenih dejstava. Pri svemu tome najvažnije je da se neprijatelju nanese što veći gubici i da naše snage pravilno izaberu momenat kada će svoja dejstva usmeriti prema novim objektima. Izbor tog momenta bio je svakako jedan od najdelikatnijih problema za starešine jer samo onaj starešina koji je neprekidno u toku događaja, koji dobro poznaje neprijatelja i svoje mogućnosti i koji uopšte oseća taktičku situaciju mogao je da donese pravilnu odluku. U protivnom pogrešiti se moglo dvojako: prvo, da se prerano donese odluka o napuštanju teritorije i, drugo, da se sa odlukom zakasni. U prvom slučaju neprijatelj ne bi pretrpeo osetnije gubitke, što bi mu pružilo mogućnost da bez ikakvog odmora goni naše jedinice, ili da okrene

na Čačak i da ih potpuno razbiju. Zarobljeno je oko 500 neprijateljskih vojnika i oficira, dok je ostatak nateran u bezglavo povlačenje prema Ravnoj gori.

Za vreme neprijateljske ofanzive na Žumberak i Belu krajinu u prvoj polovini 1944. godine, u kojoj su, pored Nemaca i ustaša, učestvovali i kvilinske jedinice sastavljene od Kozaka, Slovenačka brigada »Ivan Cankar« uspjela je da frontalnim otporom na položajima istočno od Metlike potpuno razbije i natera u bekstvo rulju pijanih Kozaka koji su nastupali na konjima kao u vreme Džingis-kana. Štab brigade pravilno je ocenio da je u datom momentu i protiv takvog neprijatelja najcelishodniji frontalni otpor i nije se prevario.

svoje snage prema teritoriji koju su jedinice NOV i POJ izabrale kao nov objekat svojih dejstava. U drugom slučaju naše snage našle bi se, i protiv svoje želje, u situaciji da vode rešavajuću borbu protiv nadmoćnijeg neprijatelja, da se neorganizovano probijaju i izvlače, što su u svakom slučaju bile prinuđene da izbegavaju i u tome su najčešće i uspevale.

Iz dosadašnjeg izlaganja ne bi trebalo izvući zaključak da nije bilo i da u eventualnom ratu neće doći i do takvih situacija u kojima će pojedine jedinice izvršavati zadatke koji zahtevaju najodsudniju odbranu slobodne teritorije (odbrana bolnice, ranjenika i nekog položaja od čijeg držanja zavisi sudbina glavnih snaga i u sličnim situacijama). U našem NOR-u bilo je mnogo takvih slučajeva. I još jedan opšti zaključak: bez slobodne teritorije NOR se nije mogao uspešno voditi niti pobedonosno završiti. Ukoliko se ovaj zaključak prihvati kao tačan, onda ni teza o strategijskom značaju slobodne teritorije u NOR-u ne može biti dovedena u pitanje.